

Virtuele boekhandels en elektronisch publiceren: de toekomst van het boekenvak aan de vooravond van het derde millennium

een inleiding door Patrick Vanhoucke

“I am pretty sure that new technologies will render obsolete many kinds of books, like encyclopaedias and manuals [...] Books will remain indispensable not only for literature, but for any circumstance in which one needs to read carefully, not only to receive information but also to speculate and to reflect about it. To read a computer screen is not the same as to read a book.” (Umberto Eco, in: *The Future of the Book*, p. 299-300)

De geschiedenis van de boekdrukkunst in een notendop

“Scripta ferunt annos”: wat geschreven is, weerstaat de jaren (Ovidius). En schrijven doet de mens al meer dan 5000 jaar. Eerst in kleitabletten, later op papyrus en op perkament. Ten slotte op papier. Allemaal met de hand. En omdat het materiaal waarop men schreef zo kostbaar was, werden de woorden dicht op elkaar geschreven, haast zonder ruimte tussen de letters. Om de tekst te ontcijferen moest hij hardop gelezen worden. Pas rond het jaar 1000, toen schrijfmateriaal goedkoper werd, ging de mens stillezen (*Nunberg*, p. 217). En met dit *stillezen* ontstond ons moderne begrip van het zelfbewustzijn. Het werd plots mogelijk om als het ware in zichzelf te praten en met zichzelf in stilte overleg te plegen.

Toch bleven geschreven teksten – noem het maar boeken – in de 10de en de 11de eeuw nog erg kostbaar. Het geschreven boek was bestemd voor mensen met veel geld. Pas veel later, tijdens het ontstaan van de gemeenten, vindt het boek zijn weg naar de gewone burger (*De Bock*, p. 5). Maar de belangrijkste verzamelaars blijven de rijken. In Vlaanderen kent de boekverluchting tussen 1415 en 1530 haar bloeiperiode (*De Bock*, p. 5). Heel wat boeken werden uitsluitend op bestelling gemaakt en er bestond dus ook handel in boeken. Nochtans verenigden *boekhandelaars* vaak verschillende beroepen: ze brachten de boeken niet alleen aan de man, maar schreven ze zelf over en bonden ze in. Vaak traden ze ook nog op als leveranciers van inkt en schrijfgerei (*De Bock*, p. 6).

In het begin van de 15de eeuw ontstaat de mechanische reproductie van prenten, wellicht gelijktijdig met de invoering van papier als goedkope en eenvoudig te hanteren drager. Samen met de eerste houtsneden ontstond het nieuwe beroep van “printsnydere” (*De Bock*, p. 8-9). De eerste *vroegdrukken* waren blokboeken. Pas later ontstonden boeken die met losse letters werden gedrukt. Mede door de ontwikkeling van de boekdrukkunst ontstonden rond 1520 de eerste goedkope boeken in klein formaat. Het met de hand geschreven en verluchte boek blijft nog een tijd belangrijk als weeldeartikel, maar speelt op sociaal vlak geen enkele rol meer. Maar bij sommigen werd het papier als nieuwe drager maar moeilijk aanvaard en

opmerkingen over de wellicht beperkte duurzaamheid ervan (tegenover perkament dat zijn duurzaamheid bewezen had) waren dan ook niet van de lucht.

Tot de eerste drukwerken behoren de pamfletten en de bijbelvertaling van Luther. Ze werden verkocht als zoete broodjes. De kleine drukkers moesten hun geld verdienen met het drukken van goedkoop werk van mindere kwaliteit. De belangrijke boekverkopers beschikken over een zogenaamd *privilegie*. Bij deze laatste zien we al snel een afsplitsing van bepaalde bedrijfstakken optreden: omdat ze al het werk niet meer op hun eigen persen kunnen uitvoeren, laten ze andere drukkers voor hen werken. Hiermee is het onderscheid tussen *drukker* en *uitgever* geboren. Toch waren de meeste uitgevers ook nog boekhandelaars en de boekhandelaars die niet als uitgever optraden hielden zich gewoonlijk ook met boekbinden bezig. De eerste *echte* uitgevers noemden zichzelf ‘*boekhandelaar zonder winkel*’ (*De Bock*, p. 21-22).

Het mag werkwaardig lijken dat aanvankelijk alleen uitgevers en drukkers voor hun werk betaald worden. Dat kwam natuurlijk omdat oorspronkelijk alleen maar bestaande handschriften *nagedrukt* werden. Pas na enkele tientallen jaren ontstond de behoefte aan actuele kopij. Auteurs werden echter alleen maar beloond door personen waaraan ze hun werk opdroegen, of ontvingen geld voor het voortverkopen van de presentexemplaren die ze van hun uitgevers kregen. Pas op het einde van de 17de, maar vooral sinds het begin van de 18de eeuw ontstaat de gewoonte dat uitgevers uit eigen beweging een vergoeding betalen aan de auteur waarvan ze een manuscript ontvangen. In *Deutsches Museum* van februari 1784 staat dat “*Alle Arbeit, mithin auch die des Schriftstellers, [...] Recht auf Lohn [hat].*” (aangehaald in *De Bock*, p. 126).

Ook het nadrukken van andermans werk is in het begin een doodgewone zaak. Drukkers huren vaak elkaars houwsneden of kopiëren ze. Eerst scheen niemand hieraan aanstoot te nemen, maar vanaf de 16de eeuw komen er toch geregeld klachten binnen. In een klacht van de Amsterdamse boekdrukkersgilde uit 1670 lezen we dat “*daer en boven 2 à 3 Gildebroeders gevonden [werden], die gheduerigh toeleggen om haer zeissen in eens anders koren te slaen, sulck dat soo ras iemant iet ventelyckx gepractiseert, of van d’een of d’ander Autheur voor een somme gelts bekomen heeft, het selve aenstonts nadrukken.*” (aangehaald in *De Bock*, p. 130-131).

Ceci tuera cela?

En de mens? Hij blijft schrijven, uitgeven en verkopen tegen een snelgroeiend tempo. Hoeveel gedrukte documenten er momenteel in omloop zijn, is waarschijnlijk zelfs bij benadering niet meer te zeggen. Ook de druktechnieken hebben zich ontwikkeld. De houtsnede en de loden letter zijn vervangen door het offsetdrukken. In de eerste helft van de twintigste eeuw deden de radio en de televisie hun intrede. In de jaren zestig opende de ontwikkeling van de computer verrassend nieuwe mogelijkheden met betrekking tot de verwerking van teksten en gegevens.

Een revolutie werd teweeggebracht door de opmars van nieuwe media en informatiedragers: microfilm, magneetbanden, diskettes, cd-roms, DVD's, ... Ten koste van het boek of de gedrukte tekst? "*Ceci tuera cela*"? Zal het ene het andere doen verdwijnen, zoals de 15de-eeuwse aartsdeken Frollo zei in Victor Hugo's roman *Notre-Dame de Paris*?

Nee, ondanks het pessimisme van velen is het boek niet opgehouden te bestaan. De televisie en het Internet hebben het gedrukte woord vooralsnog niet *gedood* en zullen dat wellicht ook nooit doen. Als we de boekhandels en de bibliotheken mogen geloven dan worden er meer boeken verkocht en geleend dan ooit. Volgens Luc Demeester, voorzitter van de Vereniging ter Bevordering van het Vlaamse Boekwezen (VBVB) voert het boek "*niet zozeer een strijd tegen de woord- en beeldcultuur, maar vecht [het] voor een plaatsje binnen de vrijetijdsbesteding. Er zijn zoveel mogelijkheden om de vrije tijd al dan niet zinvol te besteden en het boek is daar slechts één van.*" (Uitgeven, p. D8) Maar lezen zullen we dus wel blijven doen, zij het dan misschien veeleer informatieve boeken dan literatuur. De mogelijkheden die de technologie ons biedt om nu ook via elektronische weg tekst (en niet te vergeten: beeld) over het gehele aardoppervlak te verspreiden zal er ongetwijfeld voor zorgen dat we anders, meer intuïtief en minder lineair met informatie zullen omgaan. Dit heeft zowel voor onze manier van denken als voor onze informatiebehoeften diepgaande gevolgen.

Volgens een onderzoek uit 1996 van het studiecentrum Andersen Consulting zullen de meeste publicaties in het jaar 2002 nog steeds in gedrukte vorm verschijnen, maar wint de elektronische publicatie wel veld. Momenteel zou echter voor de meeste uitgevers niet meer dan 1 à 3 procent van de inkomsten voortvloeien uit elektronische publicaties. Volgens hetzelfde onderzoek zullen cd-roms vooral gedrukte referentiewerken, gespecialiseerde informatie en taalcurricula gaan vervangen. Diezelfde cd-roms vormen dan weer een tussenstap tot wanneer er netwerkversies van dit soort informatie op de markt komt. Voor wat literatuur en ontspanning betreft, zullen cd-roms steeds naast de gedrukte media blijven bestaan. Van bedrijfspublicaties (hoofdzakelijk catalogi) worden er naast gedrukte versies steeds meer cd-roms op de markt gebracht. Uiteindelijk zullen ook deze laatste verdwijnen ten gunste van de verkoop op afstand (televerkoop), o.a. via het Internet. Iets anders ziet de situatie eruit voor de algemene en gespecialiseerde magazines. Voor wat de eerste soort betreft wordt er geen grote omschakeling naar elektronische versies verwacht en zullen de bestaande elektronische versies aanvullend werken op de gedrukte. De gespecialiseerde tijdschriften daarentegen zullen gedeeltelijk vervangen worden door elektronische informatiediensten (EID), terwijl ook kranten wellicht die kant opgaan. (Goorden, p. 39-41)

Electronic publishing: een aantal definities

We hadden het daarnet al over *elektronisch uitgeven* en *elektronische publicaties*, maar wat wordt daarmee nu eigenlijk bedoeld? Laten we enkele definities van naderbij bekijken.

Volgens Frédérique Harmsze, een onderzoekster van het Van der Waals-Zeemanlaboratorium van de Universiteit Amsterdam (faculteit Wiskunde, Informatica, Natuur- en Sterrenkunde) is er sprake van *electronic publishing* als "*het openbaar maken – de letterlijke publicatie – van het document, of de informatie, geschiedt in digitale vorm.*" (Harmsze, 'electronic

publishing', 1996) Het maakt daarbij volgens haar niet uit "of de auteur het artikel met de hand heeft geschreven en de lezer het onmiddellijk uitspijkt op een kleitablet. Zodra een artikel openbaar is gemaakt via een lading enen en nullen, is het elektronisch gepubliceerd." (Harmsze, 'electronic publishing', 1996) Harmsze maakt een onderscheid tussen enerzijds off line elektronisch publiceren met bijvoorbeeld cd-rom, cd-i of diskette als drager, en anderzijds on line elektronisch publiceren via het Internet.

Lieve Goorden, die voor de Stichting Technologie Vlaanderen een dossier samenstelde over 'De elektronische informatiefabriek', stelt dat *elektronisch uitgeven* "niet [verwijst] naar het productieproces waarbij publicaties met computergestuurde systemen worden vervaardigd" maar dat het gaat over "bestaande informatie die tot dan op papier werd gedrukt of nieuwe informatie, [die] nu uitgeefbaar of verspreid [wordt] via elektronische media. De levering van de informatie gebeurt elektronisch." (Goorden, p. 10)

Ann Okerson, Associate University Librarian aan de universiteit van Yale, gaat nog een stap verder en noemt ook een aantal vereisten (of misschien eerder kwaliteiten) waaraan een *elektronische bron* ('electronic resources') zou moeten voldoen om voor vol aangezien te worden: "An electronic resource should be searchable in ways that no paper product can be. [...] It will be possible to include 'live data' in a publication; i.e., databases or mathematical equations that can be manipulated [...] An electronic resource can include hypertext links to other resources [...] Electronic resources are regularly convertible to other media, and in particular many users find it important to be able to print and take away as much of what is online as they can." (Okerson, 'Recent trends')

Piet Porteman, wetenschappelijk medewerker bij het Departement Communicatiewetenschappen van de Katholieke Universiteit Leuven, stelt dat het sowieso niet eenvoudig is om de *elektronische publicaties* onder te brengen in "de bestaande indelingen van het communicatieproces. De elektronische media verschillen op vele vlakken van de gedrukte massamedia. Boeken, tijdschriften en kranten hebben alle min of meer dezelfde karakteristieken, zij behoren tot één vorm van communicatie die vaak omschreven wordt als de 'print media'." (Porteman, p. 26)

Elektronisch of op papier?

Wat zijn dan wel de voordelen van elektronisch publiceren? En zijn er ook nadelen?

Een tekst op papier kan gemakkelijk gehanteerd en gelezen worden. Met computers is dat vaak nog niet het geval, zelfs als ze draagbaar zijn. Een boek kan je vlug even openslaan en doorbladeren. Een draagbare computer heeft nog altijd een stroombron (eventueel een batterij) nodig om te werken en ook de huidige schermtechnologie laat nog veel te wensen over. Het is momenteel gewoon veel comfortabeler om een tekst op papier te lezen en wellicht zal dat wel altijd zo blijven ook. Of zoals schrijfster E. Annie Proulx het uitdrukte: "Nobody is going to sit down and read a novel on a twitchy little screen. Ever." (New York Times, 26 mei 1994, p. A13; aangehaald in Nunberg, p. 9) Papieren teksten – en zeker tijdschriften – hebben bovendien een "serieuze uitstraling en een hoge status." (Harmsze,

‘Voordelen van papier’, 1996) Pas wanneer er voldoende belangrijke (wetenschappelijke) uitgevers en tijdschriften op het Net gaan publiceren, kan hierin enige verandering verwacht worden.

Papieren publicaties hebben nog andere voordelen. Het auteursrecht dat samengaat met de publicatie van een tekst is voor een papieren versie veel eenvoudiger te controleren dan bij een elektronische. Teksten die elektronisch ter beschikking worden gesteld, kunnen immers eenvoudigweg gekopieerd worden. En een kopie is in de meeste gevallen niet te onderscheiden van het origineel. (Harmsze, ‘Voordelen van papier’, 1996) In een elektronische omgeving is kopiëren niet alleen veel makkelijker, het is ook niet altijd duidelijk wanneer er hierbij sprake is van een schending van het auteursrecht. Belangrijk hierbij is ook de vraag, welke handelingen als *verveelvoudiging* kunnen worden beschouwd en welke niet. “*Is het vastleggen in het werkgeheugen of het aflezen van het scherm [een] verveelvoudigingsactie[?] En is het op het scherm aanbieden van informatie toegestaan net als aanbieding ter plaatse[?]*” (Grosheide)

Een niet te onderschatten voordeel van papieren publicaties is, dat ze universeel hanteerbaar zijn. Je hebt er geen speciale hulpmiddelen voor nodig. “*No library in the world is incapable of receiving and using the most advanced paper publications. Still, too many libraries and end users are unable to use electronic technologies at all, and many who do use them have severe limits on their capacity.*” (Okerson, ‘Recent trends’) Natuurlijk slaat dit argument voor een deel terug op het bekende onderscheid tussen de *haves* en de *have-nots*, tussen de informatie-armen en de informatierijken, tussen diegenen die in staat zijn om met (elektronische) informatie om te gaan en diegenen die hiervan verstoken bleven.

Maar natuurlijk hebben ook elektronische documenten positieve eigenschappen. We denken meteen aan de enorme opslagmogelijkheden die ontstaan door het gebruik van compressietechnieken en de ontwikkeling van nieuwe dragers, zoals de cd-rom en de digital versatile disk (DVD).

Wellicht het meest revolutionaire is, dat een goed gebruik van elektronische teksten het lineaire denken kan doorbreken en daardoor het intuïtieve denken bevordert. Door het aanbrengen van zogenaamde *hypertext links* wordt het niet alleen mogelijk om binnen één document bepaalde woorden of stukken tekst met andere te verbinden, maar kunnen bovendien ook teksten die zich op heel andere locaties bevinden opgeroepen en met elkaar geassocieerd worden.

De term *hypertext* werd voor het eerst gebruikt door Ted Nelson in 1965. Het theoretische concept ervan is echter nog zo’n twintig jaar ouder. In 1945 beschreef Vannevar Bush, de toenmalige directeur van het Amerikaanse departement voor Wetenschappelijk Onderzoek en Ontwikkeling, in zijn ondertussen beroemd geworden essay “*As we may think*” een apparaat dat hij de ‘*memex*’ noemde. De *memex* was een (onbestaand, dus louter theoretisch) apparaat waarin alle boeken, documenten en correspondentie van één persoon kon worden opgeslagen. De opslagcapaciteit zou door het gebruik van een speciaal soort microfilm niet alleen zeer groot zijn, maar bovendien bood de *memex* de mogelijkheid om een soort associatieve index aan te leggen voor alle opgeslagen documenten. En precies dit laatste was essentieel. “*The process of tying two items together is the important thing. [...] when numerous items have been thus joined together to form a trail, they can be reviewed in turn, rapidly or slowly [...] It is exactly as though the physical items had been gathered together from widely separated*

sources and bound together to form a new book. It is more than this, for any item can be joined into numerous trails. [...] And [t]his trails do not fade.” (Bush, ‘As we may think’)

Door het toevoegen van *hyperlinks* wordt het elektronische document interactief. Dit betekent dat de gebruiker voor een deel bepaalt wat de inhoud is (of wordt) van het document dat hij raadpleegt. Zijn de meeste klassieke media voornamelijk passief, dan worden juist de elektronische media gekenmerkt door een hoge graad van interactiviteit, met name bij de bepaling van de inhoud (*Porteman*, p. 34) Interactiviteit betekent de facto dat elke lezer zijn eigen – d.w.z. een op zijn maat gemaakt – document creëert door bepaalde hyperlinks te selecteren en andere links te laten liggen. Natuurlijk geldt dit slechts in beperkte mate, aangezien de lezer uitsluitend kan kiezen uit de informatie die hem ter beschikking wordt gesteld.

Cyberstores: boekhandels zonder winkel

De geschiedenis schijnt zich te herhalen. In de 16de eeuw noemden de eerste echte uitgevers zichzelf ‘*boekhandelaars zonder winkel*’. Dat was bij wijze van spreken natuurlijk. Maar nu bestaan ze echt: bedrijven die boeken verkopen en helemaal niet meer over een ruimte beschikken waar je de boeken kan inkijken en kopen. Elektronische boekhandels in de echte betekenis van het woord zijn het eigenlijk nog steeds niet, want het overgrote deel van de werken die ze aanbieden zijn nog steeds gewoon gedrukt. Een kleine minderheid houdt zich ook bezig met het leveren van volledig elektronische documenten (waarover meer in het volgende hoofdstuk). Laten we het daarom maar *Cyberstores* noemen (*Bockholt*, Tagesspiegel) Echte virtuele winkels dus, waarvan het bestaan uitsluitend af te leiden is aan de hand van hun aanwezigheid op het Internet. Bestellen en betalen kan on line en wat je bestelt wordt per postorder thuis geleverd. Op het Internet kan je de catalogus bekijken, klikken op links naar boekbesprekingen of websites van auteurs.

Een van de grootste en wellicht bekendste virtuele boekhandels is het Amerikaanse Amazon.com, dat zichzelf aanprijst als “*Earth’s biggest bookstore*”. Het werd in 1995 opgericht door de toen drieëndertigjarige Jeff Bezos en startte met een personeelsformatie van 7 personen. Einde 1997 was het aantal werknemers gestegen tot 650. Op dat ogenblik bedroeg het aantal verkochte titels ongeveer een half miljoen per maand (cijfers volgens *Alberganti*). Omdat al hun boeken opgeslagen liggen in magazijnen – van waaruit ze naar de kopers verzonden worden – beweert Amazon erin te slagen om voortdurend zo’n 2,5 miljoen titels in voorraad te houden. Ter vergelijking: de grootste *normale* boekhandel ter wereld beschikt over zo’n 170000 titels in voorraad. Wereldwijd heeft Amazon momenteel meer dan 1,5 miljoen klanten, verspreid over zo’n 160 landen (cijfers volgens *Frequently asked questions about Amazon.com*) Daar staat tegenover dat Amazon ondanks deze rooskleurige cijfers momenteel echter nog steeds geen winst maakt.

Concurrent en evenknie van Amazon.com is barnesandnoble.com, dochteronderneming van het eveneens Amerikaanse Barnes & Noble. Barnes & Noble is de grootste *normale* boekhandelsketen in de Verenigde Staten. Vijftig procent van de aandelen van barnesandnoble.com is in handen van het Duitse mediaconcern Bertelsmann. Na Amazon.com is barnesandnoble.com de grootste Internetboekhandel in de USA. Net als Amazon werkt het op dit ogenblik echter nog steeds met verlies.

Gutenberg revisited

Zoals reeds aangehaald in het vorig hoofdstuk, zijn er niet echt veel on-line bedrijven die zich bezighouden met de verspreiding of de verhandeling van elektronische teksten of publicaties. Het aanbod aan volledige elektronische boeken of tijdschriften is dan ook beperkt tegenover het gedrukte aanbod. Maar toegegeven, hun aantal groeit. Van de tijdschrifttitels die zijn opgenomen in de *Arts and Humanities Citation Index* was in 1998 zowat 10 procent ook on-line verkrijgbaar. Van 24 procent van de titels in de *Social Science Citation Index* was een elektronische versie beschikbaar en voor de titels in de *Science Citation Index* bedroeg dit aantal zelfs 30 procent (cijfers volgens *Ketcham-Van Orsdel*, p. 40). Het gaat hierbij dus wel om publicaties die in elektronische vorm verschijnen, maar ook nog steeds in gedrukte vorm. De tijdschriften waarvan de elektronische versie de enige en primaire verschijningsvorm is, vormen voorlopig nog een kleine minderheid.

Het meest bekende project dat zich bezighoudt met het on-line brengen (en dus in elektronische vorm omzetten) van volledige boeken, is het *Project Gutenberg*. Het Gutenbergproject is een idee van de Amerikaan Michael Hart, die zijn initiatief in 1971 startte met het elektronisch beschikbaarstellen van de tekst van de Amerikaanse Onafhankelijkheidsverklaring (*Kaiser*, p. 132). Hart is een idealist die de bedoeling heeft om het hele menselijke literaire patrimonium via het Internet ter beschikking te stellen en te bewaren voor de toekomstige generaties. Voor hem zijn onderwijs en de vrije toegang tot informatie dé steunpilaren van onze democratie. Een van de eerste organisaties die zijn voorbeeld volgden, was een religieuze groepering die de bijbel in een digitale versie ter beschikking stelde (*Eudes*, p. 9).

Op dit ogenblik bevat de *virtuele bibliotheek* van Hart zo'n 1500 titels en tegen het magische jaar 2000 hoopt hij ook de kaap van de 2000 virtuele boeken te bereiken. Het project kan rekenen op zowat 1000 medewerkers, waarvan er enkele tientallen permanent actief zijn en zich o.a. bezighouden met het installeren en onderhouden van zogenaamde *mirror sites* op de servers van verschillende universiteiten over de hele wereld. Om ook voor beginners makkelijk toegankelijk te zijn, zorgde een Italiaanse journaliste voor een toegang via het World Wide Web (*Eudes*, p. 9).

Ondertussen zitten ook anderen niet stil en duiken er in de voetsporen van Hart overal ter wereld gelijkaardige projecten op (*Kaiser*, p. 133-141): Project Gutenberg in Duitsland met Duitse literatuur; Project Libellus met Latijnse en Griekse teksten; The Tech Classics Archive met Griekse en Latijnse teksten in Engelse vertaling; L'Association des Bibliophiles Universels met Franse literatuur; Projekt Runeberg met Scandinavische literatuur; het

Progetto Manuzio, dat het Italiaanse equivalent van het Gutenbergproject is; EuroDocs, met documenten uit de politieke, sociale en culturele geschiedenis van West-Europa; Athena met Duits- en Franstalige literatuur uit Zwitserland ...

Opvallend is, dat het bij de genoemde projecten (vrijwel) uitsluitend gaat om het digitaliseren van werken die reeds in gedrukte vorm bestaan. Nochtans biedt ook het rechtstreeks elektronisch publiceren van nieuwe werken voor uitgevers en auteurs onmiskenbare voordelen.

In Frankrijk vind je *CyLibris* en *00h00* (lees: *zéro heure*), twee uitgeverijen van elektronische romans. De ene bestaat bijna 2 jaar, de andere amper 9 maanden. Jean-Pierre Arbon, medeoprichter van *00h00* is overtuigd van de kracht van de digitale roman: “*Avec le numérique, nous entrons dans l’ère de l’édition à la carte qui s’affranchit des coûts de production et de distribution, soit aujourd’hui près de 65% du prix d’un livre [...] Du coup; il est de nouveau financièrement acceptable de publier des ouvrages à faibles perspectives de vente, de prendre des risques, de jouer la carte de la créativité... En fait, cela constitue un retour aux sources du métier d’éditeur.*” (Labbé, p. 31) Elektronisch publiceren geeft debuterende, jonge auteurs dus een goede kans, daar waar ze in het normale circuit wellicht niet uitgegeven zouden worden. Ook voor *CyLibris* is uitgeven geen doel op zich. “*L’idée, si un de nos livres connaît un certain succès sur Internet, est d’aller démarcher les éditeurs traditionnels. Car sortir en librairie reste plus valorisant pour l’ego de l’auteur.*” (Labbé, p. 33)

Vernieuwende invloed van electronic publishing

Bij nader inzien beperkt de positieve (of alleszins vernieuwende) invloed van het elektronisch publiceren zich niet tot diegenen die er onmiddellijk bij betrokken zijn: de auteur en de uitgever. Een heleboel beroepen die traditioneel verbonden zijn met de grafische industrie en de productie van gedrukte media zullen sterke wijzigingen ondergaan. En er zullen zelfs geheel nieuwe functies ontstaan, met een geheel nieuwe eigen inhoud. Vooral op het vlak van de productie, de marketing en de communicatie en de informatietechnische activiteiten zal dit het geval zijn (Goorden, p. 96). Het valt te verwachten dat deze tendens zich het sterkst doorzet bij de media die zich met de actualiteit bezighouden: elektronische kranten en actualiteitenmagazines.

De *interactieve redacteur* spoort de marktbehoeften op en bepaalt samen met de klant het zijn product er uiteindelijk gaat uitzien. De *sitebeheerder* zal al zijn creatieve en commerciële capaciteiten aanwenden om de klanten steeds opnieuw naar zijn site te lokken. De *fotojournalist* trekt erop uit en maakt naast foto’s een kort verslag van de feiten. Beeld en tekst worden langs digitale weg naar de redactie gestuurd. De *documentalist* krijgt een actievere plaats in de nieuwsgaring. Hij staat de journalist bij als het erop aan komt om snel de juiste gegevens te vinden. Hij weet immers zijn weg te vinden op het Internet. (Goorden, p. 97-98)

Geraadpleegde literatuur

De hieronder vermelde werken en artikels werden gedeeltelijk of volledig doorgenomen ter voorbereiding van het schrijven van de bovenstaande tekst. De vermelding van een titel in dit overzicht houdt niet per se in dat uit de genoemde titel geciteerd werd. Voor de beschrijving van de *online resources* werden zoveel mogelijk de regels van Pica gevolgd, zoals beschreven in “*Richtlijnen voor het catalogiseren van online resources*” (Pica : Leiden, 1995)

About

About Amazon.com for publishers [Online resource]. - [S.l.] : Amazon.com ; [S.l.] : Amazon.com [Host], cop. 1996-1998. - Tekst : ill. - Datum laatste controle: 20/01/99. Datum laatste mutatie: 27/01/99.
URL: <http://www.amazon.com/exec/obidos/subst/partners/publishers/publishers.html/002-3013868-9672415>.

Alberganti, Michel

Amazon.com et Barnes & Noble défrichent la vente sur Internet / Michel Alberganti et Florence Noiville. // In: Le Monde. - 30 januari 1998.

Amazon.com

Amazon.com for author [Online resource]. - [S.l.] : Amazon.com ; [S.l.] : Amazon.com [Host], cop. 1996-1998. - Tekst. - Datum laatste controle: 20/01/99. - Datum laatste mutatie: 27/01/99.
URL: <http://www.amazon.com/exec/obidos/subst/partners/authors/authors.html/002-3013868-9672415>.

Bertelsmann

Bertelsmann kauft sich Internet-Buchhandel : für 200 Millionen Dollar übernimmt der Konzern die Hälfte von Barnes & Noble. // In: Tageszeitung. - 8 oktober 1998.

Bertelsmann.com

Bertelsmann.com : Einstieg in den Internet-Buchhandel. // In: Frankfurter Allgemeine. 8 oktober 1998.

Bockholt, Ina

Buchhändler investieren in Cyberstores : Deutschland noch weit von US-Verhältnissen entfernt : Online-Bestellungen meist nachts oder an Wochenenden / von Ina Bockholt. In: Tagesspiegel. - 20 februari 1998.

Bush, Vannevar

As we may think [Online resource] / by Vannevar Bush. [S.l.] : The Atlantic Monthly, [s.a.] ; [S.l.] : The Atlantic [Host], [s.a.]. - Tekst. - Datum laatste controle: 20/01/99. - Datum laatste mutatie: 27/01/99. - Online versie van: As we may think / by Vannevar Bush.
In: The Atlantic Monthly. - Vol. 176 (1945), nr. 1 (juli), p. 101-108.
URL: <http://www.theatlantic.com/unbound/flashbks/computer/bushf.htm>

Catinchi, Philippe-Jean

CyLibris, un jeune ancêtre / Philippe-Jean Catinchi. // In: Le Monde. - 18 oktober 1998, p. 33.

De Bock, Eug.

Benopte geschiedenis van de boekhandel in de Nederlanden / door Eug. De Bock.
Antwerpen : De Nederlandsche Boekhandel, 1943. - 144 p. ; 12 p.pl.

Elektronisch

Elektronisch publiceren [Online resource] / Document Expertise Netwerk. - [S.l.] : [s.n.] ;
Utrecht : Universiteit Utrecht [Host], 1998. - Tekst. - Datum laatste controle: 20/01/99.
Datum laatste mutatie: 27/01/99. - Verslag van: DEN-symposium : 30 september 1998.
URL: <http://www.library.uu.nl/iwi/>.

Eudes, Yves

La deuxième révolution Gutenberg / Yves Eudes. // In: Le Monde. - 13 augustus 1998, p. 9.

Frequently

Frequently asked questions about Amazon.com [Online resource]. - [S.l.] : Amazon.com ;
[S.l.] : Amazon.com [Host], cop. 1996-1998. - Tekst. - Datum laatste controle: 20/01/99.
Datum laatste mutatie: 27/01/99.
URL: <http://www.amazon.com/exec/obidos/subst/partners/publishers/faq.html/002-3013868-9672415>.

Frielinghaus, Helmut

Internet und offene Fragen : die Branche rätselt immer noch über den Verlagsideal
Bertelsmann/Random House / von Helmut Frielinghaus.
In: Frankfurter Rundschau. - Nr. 86 (14 april 1998).

Fuhrig, Dirk

Zwei Kilo Hölderlin im Einkaufskorb : ein Klick genügt : Literatur-Shopping im
WorldWideWeb / von Dirk Fuhrig. // In: Frankfurter Rundschau. - 7 maart 1998.

Geschenksuche

Geschenksuche im Internet : Buecher.de möchte mit Kooperationen den Markt erobern.
In: Frankfurter Rundschau. - 6 oktober 1998.

Goorden, Lieve

De elektronische informatiefabriek : (net)werken tussen data en kennis / Lieve Goorden.
[S.l.] : Stichting Technologie Vlaanderen, 1997. - 132 p. : ill. - (Informatiedossier Stichting
Technologie Vlaanderen).

Graff, Bernd

Gutenbergs virtuelle Galaxis : die neuen Buchhändler im Internet werben mit schierer Größe /
Bernd Graff. // In: Süddeutsche Zeitung. - Nr. 155 (9 juli 1998), p. 12.

Groeneveld, Chris

Auteursrecht versus behoud van elektronische publicaties / Chris Groeneveld. // In: Informatie
Professional. - Jrg. 2 (1998), nr. 10, p. 42-43.

Grosheide, F.W.

Wetenschapper, elektronisch publiceren en auteursrecht / F.W. Grosheide. // In: Elektronisch publiceren [Online resource] / Document Expertise Netwerk. - [S.l.] : [s.n.] ; Utrecht : Universiteit Utrecht [Host], 1998. - Tekst. - Datum laatste controle: 20/01/99. - Datum laatste mutatie: 27/01/99. - Verslag van: DEN-symposium : 30 september 1998.
URL: <http://www.library.uu.nl/iwi/>.

Harmsze, Frédérique

Over wetenschappelijke publicaties op de elektronische snelweg : wel en wee op het www : de aërodynamica van de gemotoriseerde koets / Frédérique Harmsze. [Amsterdam] : Universiteit van Amsterdam. Faculteit Wiskunde, Informatica, Natuurkunde en Sterrenkunde. Van der Waals-Zeemanlaboratorium ; [Amsterdam] : Universiteit van Amsterdam [Host], 1996. - Tekst. - Datum laatste controle 21/01/99. - Datum laatste mutatie: 27/01/99. - Dit is de elektronische versie van een tweeluik dat op papier is verschenen in de april- en meinummers van 'de Afleiding', het maandblad van de Faculteit Wiskunde, Informatica, Natuurkunde en Sterrenkunde van de Universiteit van Amsterdam.
URL: <http://www.wins.uva.nl/projects/commphys/papers/snelweg/inhoud.htm>.

Kaiser, Reinhard

Literarische Spaziergänge im Internet : Bücher und Bibliotheken online / Reinhard Kaiser. Frankfurt am Main : Eichborn, 1996. - 196 p. : ill. - ISBN 3-8218-0975-2.

Ketcham-Van Orsdel, Lee

E-journals come of age : 38th annual report : periodical price survey 1998 / by Lee Ketcham-Van Orsdel and Kathleen Born. // In: Library Journal. - Vol. 123 (1998), nr. 7, p. 40-45.

Labbé, Christophe

Des livres à la carte sur Internet / Christophe Labbé et Olivia Recasens. In: Le Monde. - 18 oktober 1998.

Meier, Lutz

Bertelsmann-Chef gibt die Bücher ab / Lutz Meier. In: Die Tageszeitung. - 24 september 1998.

Noordermeer, Trudi

Het reguleren van de tand des tijds : aspecten van deponering en archivering van digitale bestanden / Trudi Noordermeer. In: Informatie Professional. - Jrg. 2 (1998), nr. 10, p. 38-41.

Nunberg, Geoffrey (ed.)

The future of the book / edited by Geoffrey Nunberg ; with an afterword by Umberto Eco. - [S.l.] : Brepols, [1996]. - 306 p. - (Semiotic and cognitive studies ; 3). - ISBN 2-503-50525-2.

Okerson, Ann L.

Ceci tuera cela! : a report on the conference "The future of the book" : San Marino, Italy : July 28-30, 1994 / by Ann L. Okerson ; edited by Gérard Martin. - [S.l.] : [s.n.] ; [S.l.] : Geocities [Host], [s.a.]. - Tekst. - Datum laatste controle: 22/01/99. - Datum laatste mutatie: 27/01/99. - Originele tekstversie: gopher://gopher.lib.virginia.edu/00/alpha/bmcr/v94/94-8-3.
URL: <http://www.geocities.com/Athens/2424/book.html>.

Okerson, Ann L.

Recent trends in scholarly electronic publishing / Ann Okerson. - [S.l.] : Yale University ; [France] : ENSSIB [Host], [1997]. - Tekst. - Datum laatste controle: 22/01/99. - Datum laatste mutatie: 27/01/99.

URL: <http://www.enssib.fr/miroir/okerson/recent-trends.html>.

Pica

Pica : richtlijnen voor het catalogiseren van online resources. - Leiden : Pica ; Den Haag : Koninklijke Bibliotheek Den Haag [Host], 1995. - Tekst. - Datum laatste controle: 23/01/99. Datum laatste mutatie: 27/01/99.

URL: <http://www.konbib.nl/coop/edoc/olr.html>

Porteman, Piet

Web electronic publishing : op weg naar een nieuw mediamodel? / Piet Porteman. // In: Communicatie : tijdschrift voor communicatiewetenschap en mediacultuur. - Jrg. 27 (1998), nr. 3 (september), p. 25-43.

Spikman, Ger

Bibliotheeken en elektronische tijdschriften : ontwikkelingen, ervaringen, overwegingen en consequenties / Ger Spikman. // In: Informatie Professional. - Jrg. 1 (1997), nr. 9, p. 16-19.

Uitgeven

Uitgeven in Nederland en Vlaanderen. // In: Neerlandia : Nederlands-Vlaams tijdschrift voor taal, cultuur en maatschappij. - Jrg. 102 (1998), nr. 4, p. D1-D20 (speciale thema-bijlage).

Van Lonkhuyzen, Peter

Uitgevers op Internet : wie wil er nog betalen voor informatie als er straks gegevens van voldoende kwaliteit via 'het net' gratis te krijgen zijn / Peter van Lonkhuyzen.

In: Elsevier. - 6 juli 1996, p. 58-60.

Verstappen, Marijke

Elektronisch publiceren hoog op de agenda : innovatieplannen stuurgroep IWI / Marijke Verstappen en Chris Frowein. // In: Open. - Jrg. 28 (1996), nr. 11, p. 243-245.

Vos, Nick C.C.

Papieren tijdschriften en EDI : efficiencyverbetering door informatietechnologie / Nick C.C. Vos. // In: Open. - Jrg. 28 (1996), nr. 7/8, p. 168-170.

Patrick Vanhoucke
tussen Antwerpen en Brussel
27 januari 1999